

III./5. fejezet: Klaszterek és tudásparkok: a regionális innovációs együttműködés formái

A tudás terjedése a telekommunikáció fejlődése és az internet ellenére a térben korlátozott. Két kutató jóval nagyobb valószínűséggel dolgozik együtt, ha egy épületben helyezkednek el, de az is önmagában sokat javít, ha sétányi távolságra vannak egymástól. Két vállalat nagyobb eséllyel dolgozik együtt, ha egy városban működnek, és a dolgozók könnyen találkozhatnak. A vállalatok közötti kereskedelem is sokkal intenzívebb, ha a cégek egy régióban telepedtek le. Egy vállalati fejlesztés eredményei elsősorban a közvetlen környezetében érezhetők, a tudás áramlása pedig különösen helyhez kötött. Mindemiat, a regionális innovációs rendszer, mint a NIR egy területi alegysége külön figyelmet érdemel. Ezen belül is érdemes megismernedni a klaszterekkel és a tudásparkokkal, amelyek a regionális innovációs képesség megosztásának és javításának fontos eszközei. Mindkét fogalom a vállalati, illetve a vállalatok és egyetemek közötti hálózathoz köthető.

III./5.1.: Mi a klaszter?

Hogyan definiálná a klaszter fogalmát?

Az egyik, gyakran használt – Porter (1998) által leírt – definíció értelmében a *klaszter* földrajzilag egymáshoz közel, egy adott gazdasági területen működő, szorosan kapcsolódó vállalatok és intézmények csoportja, amelyeket közös, illetve egymást kiegészítő tulajdonságaik fűznek össze. A klaszterek egymáshoz kapcsolódó iparágak tömbjét, valamint más, a versenyhez fontos egységeket (beleértve a kormányzati és egyéb intézményeket), pl. egyetemeket, szabályozó hatóságokat, kutatóközpontokat, szakmai képzést biztosító intézeteket és kereskedelmi szövetségeket fognak össze. Sölvell és szerzőtársai (2003) szerint a klaszterekben 4 fajta szereplő jelenléte szükséges alapvetően: a vállalatok, a kormányzati szervezetek, a kutatóintézetek, valamint a pénzügyi intézetek. Ahogyan ezt a 3.2. alfejezetben láttuk, éppen ezek a szereplők működtetnek minden innovációs rendszert.

Az IKED tanulmány alapján melyek a klaszter meghatározó jellemzői?

Az Európai Bizottság azt hangsúlyozza, hogy a klaszter *horizontálisan* vagy *vertikálisan kapcsolódó* cégek és közintézmények integrációja, amelynek fontos eleme a verseny és együttműködés együttes jelenléte és az innováció központi szerepe. (European Commission, 2002 [DG Enterprise, Observatory of European SMEs 2002 / No. 3 “Regional clusters in Europe”]). A klaszter tehát alapvetően nem egy intézményi vagy szervezeti megközelítés, hanem hálózatokhoz köthető, és alapja a vállalatok piaci erőinek köszönhetően kialakuló földrajzi koncentrációja és együttműködése.

Az IKED (2004) tanulmány alapján a klaszter 7 meghatározó jellemzője:

- A.) a földrajzi koncentráció;
- B.) a specializáció (egy központi tevékenység köré alakulnak, és a legtöbb szereplő ehhez kötődik),
- C.) több(féle) szereplő (vállalatok, közintézmények, egyetemek, pénzügyi szervezetek);
- D.) a szereplők közötti verseny és együttműködés;
- E.) a kritikus tömeg;
- F.) életciklus hosszú távú tervekkel; valamint

G.) az innováció (a klaszter szereplői technológiai és szervezeti változások aktív részesei).

A klaszter sikerét ezért hosszú távon a tervezés és a folyamatos fejlesztés, az innováció és az ezek eredményeképpen elért kritikus méret jelentik. Fontos lehet az intézményi fejlesztés és a gazdaságpolitikai támogatás, de a lényegét a gazdasági érdekek hordozzák.

A klaszterek többfélék lehetnek

- A.) jelentőségüket tekintve *lokálisak* vagy *globálisak*;
- B.) fókuszuk szerint *tematikusak* vagy *általánosak*;
- C.) szerkezetüket illetően *termelési* vagy *innovációs* jellegűek; valamint
- D.) szervezeti hátterük alapján *esetileg együttműködő* vagy *menedzsel*t hálózatok.

Az egyes típusokat az alábbiakban mutatjuk be.

Klaszterek típusai 1: jelentőség szerint

Európában többféle típusú klaszterre is akad példa. A tapasztalatok szerint a sikerhez azonban minden esetben szükség van egy nyitott és rugalmas keretre, amelyben az innovációorientált felek – vállalatok, befektetők, egyetemek és egyéb szolgáltatók – hatékonyan tudnak együttműködni. A klaszterek egy lokális és nyílt innovációs rendszerként segítik ezt a kooperációs folyamatot. [Erről bővebben l. EC (2007) “Innovation Clusters in Europe“ Europe Innova / PRO INNO Europe paper N° 5, DG Enterprise and Industry report, EC.]

Soroljon fel néhány példát a globális és a lokális klaszterekre!

Bár azt gondolhatnánk, hogy a globalizáció és az európai integráció lényegtelené teszi a vállalatok földrajzi helyzetét, a valóság ennek éppen az ellenkezője. A szabad tőkeáramlás révén egyre több cég tudja szabadon megválasztani azt a várost, ahol fejlődni szeretne, ezért felértékelődik az előnyös telephely, és megerősödnek az agglomerációs folyamatok. Azok lesznek a sikeres klaszterek, amelyek kedvező feltételeket és kiegészítő szolgáltatásokat kínálnak az új cégek számára.

Létrejönnek tehát a **globális** és európai szinten is meghatározó klaszterek. Ilyenek a Szilícium-völgy, a londoni City, a bajor autóiipari klaszter, a Helsinki/Oulu kommunikációs klaszterek vagy éppen a bázeli és a svéd-dán határ közelében összpontosuló orvosi, biológiai klaszterek.

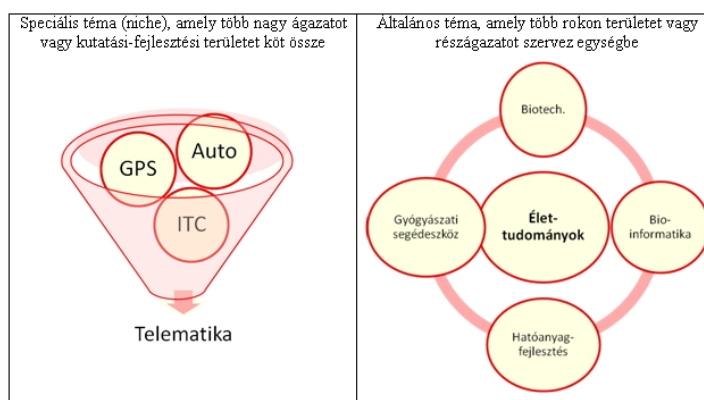
A globális klaszterek mellett azonban létrejön számos, **nemzeti** vagy **regionális szinten** fontos, kisebb klaszter is, mint az Európában meghatározó, müncheni Biotechnológiai Klaszter, a temesvári IT-cégek hálózata – és ilyenné válhat a közép-magyarországi orvosi, biotechnológiai innovációs klaszter is. A globális klaszterekre jellemző a nagy méret, a széles spektrum, a magas innováció és a jelentős exportképesség. A regionális jelentőségű klasztereknél nem mindegyik feltétel jelenik meg, gyakran csak néhány részterületen jelentős az innováció vagy éppen alacsony az exportkapacitás.

Klaszterek típusai 2: tematika alapján

A klasztereknek 2 fajtáját különböztethetjük meg tematika alapján. [IKED (2004)] Az első esetben adott egy **speciális (niche)** téma, ami több, nagy tudományos, technológiai területhez kapcsolódik. Erre példa a belga telematikai klaszter [Telematics Cluster - ITS Belgium,

www.telematicscluster.be], amely az autókba szerelhető, intelligens eljárások fejlesztésére szerveződött. Ennek tagjai az autógyártó cégek mellett a GPS-fejlesztéssel foglalkozó vállalkozások, illetve különböző kormányzati, akadémiai intézmények is.

A másik tipikus jelenség, amikor egy **nagyobb tudományághoz köthetően**, több területen párhuzamosan működő szervezetek dolgoznak együtt. Ilyen, pl. a legtöbb élettudományi klaszter, ahol jellemzően megtalálhatók a biotechnológiai kutatásokat, fejlesztéseket végző akadémiai és vállalati szervezetek, a hatóanyag-tesztelést végző intézmények, a gyógyászati eszközök gyártói vagy a bio-informatikai cégek.

3. ábra: Klaszterek szerveződési formái

Klaszterek típusai 3: szerkezeti szempontból

A klasztereket szerkezeti szempontból két fontos csoportra lehet osztani. A **termelési klaszter** esetében a kkv-k célja a közös gépbeszerzés, piaci fellépés, beszállítóként a beszerző irányában való megjelenés. Számos példa van arra, hogy kisebb vállalatok egy vagy néhány multinacionális cég köré tömörülve, alkotnak ún. termelői-multi központú klasztert. Ebben az esetben a klaszter tevékenységeit leginkább a multinacionális vállalat input igényei szerint alakítják. A klaszter egésze, valamint a központi cég sikere és versenyképessége egyaránt függ a beszállító, kisebb cégek tevékenységétől.

A termelői típusú klaszterek akkor sikeresek, ha működésük kölcsönös előnyökkel jár mind a kisebb cégek, mind a multinacionális vállalat számára. Az együttműködés során a beszállító vállalatok technológiai fejlődéssel, piaci hozzáféréssel vagy akár a multinacionális vállalat pénzügyi támogatásával számolhatnak, míg a nagyvállalat számára előnyös a helyi beszállítói és munkaerőpiac. A termelési klaszterekben a tagok kapcsolata lehet elsősorban **horizontális** (hasonló termékek előállítás, külső vevők) vagy **vertikális** (egy értéklánc több elemét megteremtő). Az elsőre példa a csomagolótechnikai termékeket előállító klaszter, míg a másodikra a járműiparban a nagy autógyártók köré épült hálózat.

A másik csoportban az innováció a központi kérdés; a klaszter tagjai között fontos szerepet játszanak az egyetemek és kutatóintézetek. Az **innovációs klaszterekben** a tagok célja a K+F- eredmények gyakorlati alkalmazása és a magas kockázatú új cégek támogatása. Az egy adott területen kutatásra, fejlesztésre épülő innovációs klaszterek esetében a hálózat motorját számos esetben az egyetemek jelentik, és a már létező cégek együttműködése mellett fontos cél újak (pl. egyetemi spin-off cégek) támogatása és integrálása. A termelési klaszterben is fontos az innováció, mint ahogy az innovációs klaszterben a közös piaci fellépés

Mikor lehetnek sikeresek a termelői típusú klaszterek?

Szervezeti megközelítésben hogyan csoportosíthatjuk a klasztereket?

és marketing.

Klaszterek típusai 4: szervezeti megközelítésben

A gyakorlatban a klaszter a vállalkozásoknak és nem piaci intézményeknek stratégiai szövetsége, amely jellemzően egy **nem önálló jogi személyiségű** szerveződés. Ilyenkor az együttműködés leginkább informális és alkalmankénti. Számos esetben viszont a gyakorlati munkát eseti szervezet vagy tanácsadó cég látja el, a tagok által elfogadott alapszabály vagy szindikátusi szerződés alapján, a tagok hozzájárulásából és pályázati pénzekből fedezve költségeit. A klasztermenedzsment szervezet célja a klasztertagok érdekeinek és céljainak megfelelő eseti vagy tartós projektek végrehajtása. A legtöbb iparágban a kkv-k élvezik leginkább a klasztertagság előnyeit, ezért ők jelentik a szerveződés motorját, gyakran ők kezdeményeik az önálló menedzsmentet.

A klaszterek tehát a gyakorlatban működhetnek egy **menedzsment cég égisze alatt** vagy **laza hálózatba tömörülve**, külön vezetés nélkül. Az innovációra épülő klaszterek esetében, ahol fontosabb az állami támogatás, gyakrabban jön létre professzionális ügyviteli szervezet.